

جایگاه مشارکت جوامع محلی در حفاظت از گونه در معرض انقراض میش مرغ

محمد محمدنژاد

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت شهری، دانشگاه ارومیه

رایانامه نویسنده: En.m.mohammadnejad@gmail.com

چکیده

میش مرغ به طور طبیعی در زیستگاه‌های خشک و نیمه‌خشک کوهستانی زندگی می‌کند و در ایران عمدتاً در استان‌های آذربایجان غربی (شهرستان بوکان) و کردستان یافت می‌شود. این گونه با تهدیدات متعددی مواجه است، از جمله تخریب زیستگاه‌ها، شکار غیرقانونی و استفاده بی‌رویه از سموم کشاورزی که منجر به از بین رفتن جوجه‌ها و کاهش منابع غذایی می‌شود. این گونه در لیست سرخ اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت (IUCN) به‌عنوان «در معرض انقراض» طبقه‌بندی شده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی نقش مشارکت جوامع محلی در حفظ میش مرغ در شهرستان بوکان انجام شده و از روش توصیفی - تحلیلی بهره می‌برد. داده‌های این تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، بررسی‌های تطبیقی و مصاحبه جمع‌آوری شده‌اند. براساس آمار اداره کل محیط‌زیست آذربایجان غربی، از زمان آغاز پروژه حفاظتی مشارکتی در سال ۱۴۰۲، جمعیت میش مرغ‌ها ۳۰ درصد افزایش یافته است که نشان از اهمیت مشارکت مردم در حفظ گونه‌های در معرض انقراض دارد. در سال‌های اخیر، انجمن‌های محلی با همکاری اداره محیط‌زیست بوکان نقش به‌سزایی در افزایش آگاهی عمومی، برگزاری دوره‌های آموزشی و معرفی میش مرغ به‌عنوان نمادی محلی ایفا کرده‌اند. همچنین، اقدامات نوآورانه مانند برندسازی میش مرغ از طریق تولیدات هنری محلی و برگزاری نمایشگاه‌ها توسط این انجمن‌ها، به‌طور قابل توجهی به حفظ این گونه کمک کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مشارکت مردم، به‌ویژه در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و نظارت، کلید موفقیت پروژه‌های حفاظتی است و می‌تواند الگویی برای حفاظت از گونه‌های دیگر در معرض انقراض باشد.

کلیدواژه‌ها: جوامع محلی، مشارکت، میش مرغ، بوکان

مقدمه

تبدیل شوند. انسان‌ها خود بخشی از طبیعت هستند و با حفظ طبیعت، از این کار نفع می‌برند؛ زندگی سالم و امن انسان‌ها در گرو حفظ طبیعت است. نگاه حفاظتی در سازمان محیط‌زیست کشور تاکنون نگاه حفاظتی صرف بوده است؛ اما باید این نگاه به نگاهی مردمی تغییر پیدا کند که بتواند مشارکتی به نگهداری محیط‌زیست پرداخت. محیط‌زیست موهبت رایگان ارزشمندی است که خداوند به انسانی که امروزه با بی‌توجهی از آن بهره‌مند می‌شود ارزانی داشته است.

حفظ محیط‌زیست وظیفه تک‌تک مردم کشور، تمام سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی و همه کسانی است که در کشور زندگی می‌کنند. حفظ محیط‌زیست اتفاق نمی‌افتد مگر آنکه همه با هم دست‌به‌کار شوند و برای حفظ این امانت تلاش کنند. برای اینکه این امر اتفاق بیفتد، لازم است که مردم نسبت به آن‌چه که امروز انجام می‌دهند، واقف شوند و در واقع در بسیاری از موارد از تهدیدکنندگان محیط‌زیست به حافظان محیط‌زیست

<https://www.isna.ir/news>

را بیاموزند که امکان بقا یا کیفیت زندگی قابل‌قبولی را برایشان ایجاد می‌کند. تصمیم‌گیران در تمام سطوح باید نسبت به این نیاز آگاه باشند و توانایی یافتن گزینه‌های مدیریتی را برای اجرای اقدامات حفاظتی صحیح داشته باشند. پیچیدگی مسائل تنوع زیستی چنان است که نه‌تنها فعالیت دانشمندان رشته‌های مختلف برای پاسخگویی به آن‌ها را می‌طلبد، بلکه جامعه جهانی ما نیز باید پاسخ‌هایی برای آن پرسش‌ها بیابد. تردیدی نیست که برای پرهیز از وقوع یک تراژدی در مورد دارایی مشترک تنوع زیستی این سیاره، آموزش همواره باید در اولویت و موفقیت باشد. امروزه، طی پژوهش‌های متعدد بر آن دسته از رویکردهای مدیریتی که جوامع محلی را در فرایندهای تصمیم‌گیری دخالت می‌دهند تأکید شده است و این امر، به‌عنوان راهکاری برای دستیابی به مدیریت موفق معرفی شده است (Alonso & Palacín, 2022). بهره‌گیری از دانش ساکنین محلی می‌تواند نقش مهمی در بهبود وضعیت مدیریت حیات‌وحش ایفا نماید (لیریائی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ براین اساس، در راستای دستیابی به تضمین بهتری از پایداری جمعیت‌های حیات‌وحش، داشتن دانش درست در برخی زمینه‌ها از جمله این موارد ضروری است: زیستگاه‌های کلیدی و بحرانی برای بقای جمعیت یا گونه کدام هستند؟؛ اولویت‌بندی عوامل تهدیدکننده به چه نحوی است؟؛ کدام فعالیت‌های انسانی می‌توانند پیامدهای مثبت یا منفی عمده‌ای را در برداشته باشند؟ و کدام راهکارها می‌توانند برای کاهش یا کنترل شرایط نامناسب در یک زیستگاه محلی مورد استفاده قرار گیرند؟. پاسخ‌دادن به این‌گونه پرسش‌ها و دستیابی به اهداف حفاظت، به دانش و همکاری جوامع بومی وابسته است (Low et al., 2009). بر مبنای پژوهش‌های تاریخی صورت گرفته در آثار

باتوجه‌به اینکه مصرف صحیح و دور از اسراف و حفاظت از محیط‌زیست نه‌تنها به‌عنوان وظیفه یک مسلمان بلکه به‌عنوان وظیفه انسانی مطرح است. باتوجه‌به اینکه هر فردی در جامعه در بسیاری از مواقع به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با محیط‌زیست در ارتباط است آموزش به افراد در جهت استفاده صحیح از محیط‌زیست و آسیب نرساندن به آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (شهریاری و ابومحزه، ۱۳۸۹). از طرفی حق زندگی در محیط‌زیست سالم، حفاظت بیش‌تر از محیط‌زیست را طلب می‌کند. اصل حفاظت از محیط‌زیست که در اعلامیه ۱۹۷۲ استکهلم مطرح شد، به‌عنوان یکی از اصول اساسی حقوق بشر تلقی می‌گردد که در اصل اول اعلامیه استکهلم مورد تأکید قرار می‌گیرد. طبق این اصول مردم حق دارند و باید اطلاعات محیط‌زیستی و توسعه‌ای که در اختیار مقامات دولتی است در اختیار داشته باشند. این اطلاعات شامل داده‌ها و فعالیت‌هایی است که احتمال دارد تأثیر مهمی بر محیط‌زیست بگذارد و همین اطلاعات مربوط به حفاظت محیط‌زیست باید در دسترس مردم قرار گیرد (گل محمدی و یوسفی، ۱۳۸۸). حفظ محیط‌زیست بدون مشارکت همگانی مردم و بخش خصوصی امکان‌پذیر نیست. مشارکت اجتماعی یک دادوستد اجتماعی دوسویه میان مردم است و با قبولانندن اندیشه‌های مسئولان بالادست تفاوت دارد و زمانی محقق می‌گردد که بی‌تفاوتی و بی‌مسئولیتی جایش را به احساس وابستگی، هم‌سرنوشتی و مسئولیت بدهد. برای موفق بودن فعالیت‌های مربوط به تنوع زیستی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی این فعالیت‌ها باید مورد پشتیبانی مردمان جهان قرار گیرند. افراد باید آموزش ببینند تا ارزش‌های بلندمدت تنوع زیستی را برای ادامه بقا تشخیص دهند. آن‌ها باید راه‌های دیگر استفاده از محیط‌زیست

قزاقستان، چین و همچنین در مراکش و ایران (استان آذربایجان غربی) تولید مثل می‌کند (Barati et al., 2015). در غرب سیبری، غرب و شمال قزاقستان و غرب مغولستان که تنها جمعیت‌های جدا شده باقی‌مانده‌اند، بسیاری از آن‌ها در معرض خطر انقراض^۵ هستند (Alonso & Palacín, 2022). در ایران این گونه در شمال غرب کشور پراکنده بوده و در این میان ۱۲ منطقه برای زیست‌میش مرغ شامل ۷ زیستگاه در آذربایجان غربی، یک زیستگاه در آذربایجان شرقی، ۵ زیستگاه در کردستان، ۷ زیستگاه در کرمانشاه و یک زیستگاه در همدان وجود داشته است. جمعیت‌های مولد قبلاً در شمال غرب و غرب ایران، در استان‌های آذربایجان غربی و شرقی، کردستان، کرمانشاه و همدان پراکنده بوده‌اند. اسکات (Scott, DA) در پژوهشی در سال (۱۹۷۱) تخمین زده است که ۴۰ تا ۱۰۰ قطعه میش‌مرغ ماده در غرب کشور باقی مانده است. همچنین در پژوهشی دیگر در سال ۲۰۰۰ میلادی براساس بررسی‌های منظم در طی سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۴، ۶۰ قطعه میش‌مرغ ماده و ۲۰۰-۳۰۰ قطعه میش‌مرغ، زمستان‌گذران را تخمین زده‌اند (Ab-dulkarimi, 2022). باین‌حال، داده‌های منتشر شده حاکی از کاهش شدید نسبت به دهه ۱۹۹۰ است، به طوری که تنها ۳۴ تا ۸۴ قطعه در سال ۲۰۱۱ در ایران باقی‌مانده‌اند (Barati et al., 2015)، همچنین براساس گزارشات منتشر شده در سال ۱۴۰۲ تعداد ۲۵ تا ۳۵ قطعه میش‌مرغ در زیستگاه‌های شهر بوکان و سقز باقی‌مانده‌اند. این کاهش جمعیت نیازمند توجه ویژه مسئولین و جامعه محلی به بحث حفاظت از این گونه در معرض انقراض است. باتوجه به اهمیت حفاظت از محیط‌زیست و گونه‌های جانوری در معرض انقراض، تدوین راهبردهای حفاظت و بهره‌برداری پایدار به‌عنوان ضرورتی بنیادی بیش‌ازپیش احساس می‌گردد. در چنین وضعیتی نقش اصلی با روستاییان است

کشف شده در تپه باستانی قلاچی بوکان می‌توان به این واقعیت دست یافت که زندگی میش‌مرغ‌ها در کنار مردم محلی این منطقه از دیرباز تاکنون وجود داشته است و به عنوان نمادی هویتی و فرهنگی برای این منطقه بوده است. میش‌مرغ^۱ تنها گونه جنس *Otis* از خانواده *Otididae* و از راسته درناسانان، سنگین‌وزن‌ترین پرنده دارای قدرت پرواز بوده و دارای دوریختی جنسی شدیدی است و از این نظر نیز منحصربه‌فرد است. این پرنده یکی از بزرگ‌ترین پرنده‌گان ایران است و از نظر شکل و جثه شباهت زیادی به بوقلمون دارد. میش‌مرغ گونه‌ای در حال تهدید جهانی است که در حال حاضر در طبقه در معرض خطر انقراض^۲ لیست سرخ اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی^۳ قرار دارد. این گونه در سال ۱۳۴۶ از طرف سازمان حفاظت محیط‌زیست به‌عنوان گونه حفاظت شده اعلام شد و شکار آن ممنوع گردید (عبدالکریمی و احمدی، ۱۳۸۹). این گونه به دلیل از بین رفتن، تخریب و تکه تکه شدن زیستگاه خود به دلیل تشدید فعالیت‌های کشاورزی و گسترش صنعتی (از جمله توسعه انرژی) در اکثر محدوده‌ها دچار کاهش سریع جمعیتی شده است. کاهش جمعیت در حال حاضر سریع تخمین زده می‌شود، اما پیش‌بینی شده است که در آینده نزدیک و در سه نسل آینده این کاهش جمعیتی سرعت یابد و براین اساس میش‌مرغ^۴ به عنوان در معرض خطر انقراض ارزیابی می‌شود. در حال حاضر جمعیت میش‌مرغ‌ها مابین ۲۹۶۰۰ تا ۳۳۰۰۰ قطعه تخمین زده می‌شود که بیش‌ترین دسته از آن‌ها در کشور اسپانیا قرار دارند. از نظر تاریخی، دامنه زاد و ولد این گونه در سراسر استپ‌های اوراسیا، از پرتغال تا سواحل اقیانوس آرام، روسیه و شبه جزیره کره گسترش یافته است (Kessler & Batbayar, 2023). در حال حاضر، این گونه در پرتغال، اسپانیا، اتریش، آلمان، اسلواکی، مجارستان، صربستان، رومانی، ترکیه، روسیه، اوکراین،

عکس: خبرنگاری ایرنا

- 1 *Otis tarda* Linnaeus
- 2 Endangered
- 3 IUCN
- 4 Great Bustard
- 5 Endangered

پژوهش‌های صورت گرفته در شمال غرب اسپانیا حاکی از آن است که ۴۸/۴ درصد رژیم غذایی پرنده بالغ از مواد گیاهی، ۴۰/۹ درصد از بی‌مهرگان و ۱۰/۶ درصد از دانه و بذر تشکیل شده است. همان جمعیت در طی فصل زمستان عمدتاً از مواد گیاهی، دانه و بذر استفاده نموده است (del Hoyo et al., 1996). از مواد گیاهی مورد علاقه این پرنده می‌توان به لگوم‌ها، یونجه، انگور، دانه‌های خشک گندم، جو، نخود، اعضای خانواده قاصدک‌ها اشاره نمود. حشرات عموماً بیش‌ترین سهم را در بخش جانوری رژیم غذایی این پرنده دارند به‌ویژه میش مرغ‌های جوان و نابالغ در فصل بهار و تابستان از این منابع بهره می‌گیرند. انواع قاب‌بالان به‌ویژه انواع سوسک‌ها، انواع زنبورها، ملخ‌ها، جیرجیرک‌ها نیز اغلب فراوان‌ترین طعمه‌هایی محسوب می‌شوند که توسط این پرنده مورد استفاده قرار می‌گیرند. از مهره‌داران قرار گرفته در رژیم غذایی می‌توان به جوندگان، قورباغه‌ها، مارمولک‌ها و جوجه‌های پرندگان نیز اشاره نمود (نادری، ۱۳۹۵). میش مرغ در دشت‌های وسیع بی‌درخت، زمین‌های استپی و کشتزارهای پهناور حبوبات و علفزارها زندگی می‌کند. این گونه در اصل ساکن علفزارها بوده است که به‌مرور رجهان زیستگاهی خود را به زیستگاه‌های کشاورزی تغییر داده است. در مناطق جنوبی و مرکزی اروپا و در بسیاری از مناطق معتدله آسیا زادآوری می‌نماید گونه‌ای که در مقیاس جهانی در طبقه در معرض انقراض قرار می‌گیرد. در نشست‌های که در سال ۱۹۸۸ در وین برگزار گردید، توصیه شد که تمامی تلاش‌های حفاظتی گونه باید بر حفظ زیستگاه و نه فقط گونه متمرکز گردد. میش مرغ با نام علمی (*Otis tarda*) در مناطق کردنشین دارای نام‌های چیرگ (*Cherg*)، میشه سی (*Meshesii*) و غازکیوه سی (*Gazkivesii*) شناخته می‌شود و در مناطق آذری‌نشین با نام محلی تلی تلی (*TayTokhlii*) و یا دویداق (*Doydagh*) و یا دوی را (*Doyrah*) شناخته می‌شود (عابدی و خلیل آریا، ۱۳۹۲).

که ذی‌نفعان اصلی در جوامع محلی محسوب می‌شوند. مشارکت مردم در هر پروژه‌ای ضامن اجرا و پایداری آن پروژه است و این مسئله در حفاظت از محیط‌زیست از اهمیت بیش‌تری برخوردار است؛ زیرا مسائل مربوط به محیط‌زیست و منابع طبیعی با زندگی جوامع محلی آمیخته است و توفیق هر نوع برنامه‌ها نیازمند مشارکت این جوامع و استفاده از دانش بومی جوامع محلی خواهد بود؛ بنابراین نقش مردم در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت و ارزشیابی هر برنامه حفاظتی اهمیت حیاتی دارد؛ از این‌رو نظام مدیریتی مناسب برای حفاظت از این عرصه‌ها، بایستی بر مبنای مدیریت مبتنی بر مشارکت جوامع محلی بنا نهاده شود. به بیانی دیگر راهبرد اصلی عملی کردن توسعه پایدار محیط‌زیست در بخش روستایی تأکید بر عواملی داشته که بیش‌تر جنبه مشارکتی با جوامع محلی دارند. هدف از این پژوهش بررسی نقش مشارکت جوامع محلی در حفاظت از گونه در معرض انقراض میش مرغ در شهرستان بوکان است و درصدد رسیدن به پاسخ این سوال هستیم، که آیا مشارکت جوامع محلی تاثیر مثبت داشته است یا خیر و این مشارکت چگونه صورت گرفته است؟

مبانی نظری

معرفی گونه در معرض انقراض میش مرغ

میش مرغ تنها گونه جنس *Otis* از خانواده *Otididae* و از راسته درناسانان، سنگین‌وزن‌ترین پرنده دارای قدرت پرواز بوده و دارای دوریختی جنسی شدیدی است و از این نظر نیز منحصر به فرد است. این پرنده یکی از بزرگ‌ترین پرندگان ایران است و از نظر شکل و جثه شباهت زیادی به بوقلمون دارد. طول بدن آن به یک متر و وزنش به بیش از ۱۵ کیلوگرم می‌رسد، در فصل بهار تخم‌گذاری کرده و در هر دوره تخم‌گذاری نیز به طور متوسط دو تا چهار تخم می‌گذارد؛ جوجه‌ها پس از ۲۵ الی ۲۷ روز به دنیا می‌آیند (نادری، ۱۳۹۵). میش مرغ همه‌چیزخوار بوده و از انواع منابع غذایی در فصول مختلف استفاده می‌نماید.

شکل ۱- میش مرغ نر و ماده و جوجه میش مرغ (منبع: اینفوگرافیک میش مرغ، ۱۴۰۱)

طبقه‌بندی‌های حفاظتی تنوع زیستی

به‌شدت در خطر انقراض یا بحرانی^۳: وضعیت یک تاکسون (آرایه) زمانی بحرانی تلقی می‌شود که در آینده نزدیک در طبیعت با احتمال بالایی از خطر انقراض روبرو باشد. در سه نسل گذشته و یا ده سال یا سه نسل آینده دارد (هر کدام که طولانی‌تر است) (IUCN Red List Categories & Criteria, 2024).

در خطر انقراض^۴: یک تاکسون (آرایه) هنگامی در خطر انقراض است که بحرانی نیست؛ اما با احتمال بالایی از ریسک انقراض در طبیعت روبرو است. آرایه ۵۰ درصد کاهش جمعیت در طبیعت در ۱۰ سال گذشته و یا در سه نسل گذشته و یا ده سال یا سه نسل آینده دارد (هر کدام که طولانی‌تر است) (IUCN Red List Categories & Criteria, 2024).

آسیب‌پذیر^۵: یک تاکسون (آرایه) زمانی آسیب‌پذیر تلقی می‌شود که نه بحرانی است نه در خطر انقراض اما در آینده میان‌مدت در طبیعت با ریسک بالایی از انقراض روبرو است. آرایه ۳۰ درصد کاهش جمعیت در طبیعت در ۱۰ سال گذشته و یا در سه نسل گذشته و یا ده سال یا سه نسل آینده دارد (هر کدام که طولانی‌تر است) (IUCN Red List Categories & Criteria, 2024).

در چند دهه گذشته، سازمان‌های مرجع و تخصصی در زمینه تنوع زیستی و حفاظت از طبیعت به این نتیجه رسیده‌اند که به‌منظور مدیریت کارآمد تنوع زیستی، یکی از بهترین اقدامات، ابداع طبقه‌بندی‌های حفاظتی است تا با این روش بتوان پایش موثری از تنوع زیستی در سراسر جهان به دست آورد. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین و معتبرترین آن‌ها اشاره می‌شود. فهرست سرخ اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی، در واقع ارزیابی ریسک انقراض گونه‌هاست و این فهرست بر مبنای بهترین اطلاعات علمی موجود تهیه شده است. این فهرست اولین بار در دهه ۱۹۵۰ میلادی به‌صورت سیستم ایندکس کارتی برای پستانداران و پرندگان در معرض تهدید تهیه شد (BirdLife International, 2024). در ادامه فهرست طبقات سرخ با توضیحات تکمیلی ارائه شده است:

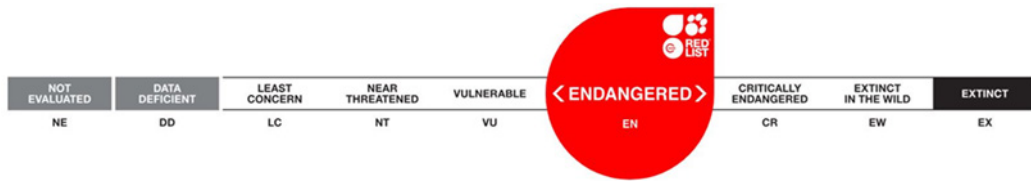
منقرض شده^۱: یک تاکسون (آرایه) زمانی منقرض شده محسوب می‌شود که هیچ‌گونه شک معقولی در مرگ آخرین فرد بازمانده آن‌ها وجود نداشته باشد (IUCN, 2024) (Red List Categories & Criteria).

منقرض شده در طبیعت^۲: یک تاکسون (آرایه) زمانی منقرض شده در طبیعت محسوب می‌شود که هیچ‌گونه شک معقولی در مرگ آخرین فرد بازمانده آن‌ها وجود نداشته باشد. آرایه فقط در اکوسیستم‌های مصنوعی انسان‌ساخت وجود دارد.

<https://rove.me/Hortobágy Birdwatching in Hungary 2025>

- 1 Extinct
- 2 Extinct in Wild
- 3 Critically Endangered
- 4 Endangered
- 5 Vulnerable

شکل ۲- طبقه‌بندی‌های حفاظتی تنوع زیستی (جایگاه میش مرغ در سال ۲۰۲۴ براساس گزارشات اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی در مقیاس جهانی در طبقه در معرض انقراض (Endangered) قرار گرفته است) (IUCN, 2024)

عوامل تهدیدکننده میش مرغ در ایران

خیابانی و سگ‌های بی‌خانمان مادامی که از محدوده شهری خارج نشوند تهدیدی برای میش مرغ‌ها به شمار نمی‌آیند، آتش‌سوزی در مراتع و مزارع کشاورزی پیرامون زیستگاه، مسمومیت با سموم کشاورزی، تکه‌تکه شدن زیستگاه و ساخت خانه باغ‌ها و ویلا در اراضی کشاورزی، شکار غیرقانونی، برداشت تخم توسط افراد ناآگاه، تغییر الگوی کشت، خطوط انتقال نیرو، جمع‌آوری کنندگان گیاهان دارویی که در فصل بهار وارد زیستگاه‌ها می‌شوند، توسعه طرح‌های آبیاری و تبدیل مزارع کشاورزی دیمی به آبی، احداث جاده‌ها و راه‌ها، طعمه‌خواران طبیعی، زمستان‌های سخت، تغییرات ناگهانی آب‌وهوایی و معدن‌کاوی در داخل و با پیرامون زیستگاه اشاره کرد (اینفوگرافیک میش مرغ، ۱۴۰۱).

از عوامل مهم و تأثیرگذار در تهدید کاهش جمعیت میش مرغ‌ها می‌توان به کشاورزی مکانیزه، چرا و تردد گله‌های دام در زیستگاه‌های اصلی میش مرغ، حضور سگ‌های گله و پرسه‌زن آزاد در زیستگاه‌های اصلی میش مرغ (یکی از معضلات دشت سوتاو وجود محل دفن زباله شهری در قسمت جنوب شرقی و هم‌جوار با زیستگاه است). این محل نه تنها باعث آلودگی سیمای زیست‌محیطی منطقه شده بلکه محل مناسبی برای تجمع سگ‌های ولگرد است. یکی از تهدیدات میش مرغ (چپرگ) خطر بالقوه خورده شدن تخم‌ها، شکار جوجه‌ها و حمله به میش مرغ‌های بالغ توسط سگ‌های گله و سگ‌های ولگرد است.

شکل ۳- عوامل تهدیدکننده میش مرغ در ایران (اینفوگرافیک میش مرغ، ۱۴۰۱)

جامعه محلی

تأثیرگذار باشند (رضایی پور، ۱۳۹۲). به طور کلی باتوجه به آنچه آورده شد، می‌توان جامعه محلی را باتوجه به موضوع مورد بحث این‌گونه تعریف کرد: جامعه محلی به ساکنان یک عرصه طبیعی همچون جنگل‌ها، سواحل، تالاب‌ها و دریاها، صحراها، مناطق کوهستانی و مناطقی از این دست گفته می‌شود که رابطه‌ای نزدیک با محیط پیرامون خود داشته و بخش اعظمی از نیازهای روزمره خود را از منابع طبیعی محیط خود تأمین می‌کنند و در برابر تغییرات محیط پیرامون خود بسیار تأثیرپذیرند. حفظ آداب و سنت‌ها و استفاده از دانش‌های بومی و سنتی در جهت گذران زندگی و مدیریت محیط اطراف از ویژگی‌های دیگر این قشر است.

جامعه به‌عنوان گروهی از مردم تعریف شده است که با یکدیگر در تعامل‌اند و در یک موقعیت مکانی مشترک زندگی می‌کنند. این واژه اغلب به گروهی اشاره دارد که براساس ارزش‌های مشترک، سازمان‌یافته است و دارای سیستمی اجتماعی در یک موقعیت جغرافیایی مشترک و غالباً در واحدهای اجتماعی بزرگ‌تر از خانواده است. در این راستا، جامعه محلی به گروهی از مردم اشاره دارد که با یکدیگر در تعامل‌اند و در یک محیطزیست واحد سهیم‌اند. در جوامع انسانی، قصد و نیت، باورها، منابع، ترجیحات، نیازها، مخاطرات و تعدادی از دیگر شرایط ممکن است مشترک بوده و بر هویت اعضای این جوامع و درجه پیوستگی بین ایشان

عکس: خبرگزاری مهر

اهمیت مشارکت‌های محلی در مدیریت منابع طبیعی و حفاظت از محیطزیست

به تغییر اجتماعی کمک کند. مشارکت اعضای اجتماع در حفاظت از محیطزیست به دلیل تفاوت در شخصیت و تفکر به طرق مختلف انجام می‌گیرد و موجب اقداماتی مانند کاهش مصرف و بهینه‌سازی، تفکیک مواد زائد، کنترل آلاینده‌های واحدهای صنعتی، خانگی و غیره می‌شوند. برخورداری از محیطزیستی سالم و پاک برای هر فردی از اهمیت خاص برخوردار است. ماهیگیران به پاکي و آلوده نبودن آب اقیانوس‌ها و دریا، کشاورزان به خاک‌های غیرسمی و مصرف‌کنندگان به تولیدات پاک که به‌سلامتی آن‌ها آسیب نرساند، اهمیت داده و حساس‌اند، بنابراین تلاش برای حفاظت از سلامت محیطزیست در ذات انسان نهفته است. رهیافت حفاظت اصولی از محیطزیست فرایندی است که طی آن مردم محلی با حمایت‌های خارجی به سازماندهی و تقویت خود می‌پردازند. به‌طور کلی این رهیافت

حفظ محیطزیست بدون مشارکت همگانی مردم و بخش خصوصی امکان‌پذیر نیست. مشارکت اجتماعی یک دادوستد اجتماعی دوسویه میان مردم است و با قبولانندن اندیشه‌های مسئولان بالادست تفاوت دارد و زمانی محقق می‌گردد که بی‌تفاوتی و بی‌مسئولیتی جایش را به احساس وابستگی، هم‌سرنوشتی و مسئولیت بدهد. بررسی‌های روان‌شناختی نشان می‌دهند هرگاه افراد فرصت بیان اندیشه‌های خود را بیابند و در تصمیمی که بر سرنوشت آنان اثر می‌گذارد شریک شوند، نوآفرینی و آفرینندگی بیش‌تر از خود نشان می‌دهند و مسئولیت بیش‌تری را می‌پذیرند. تجربه و ادبیات علمی حاکی از آن است که مفاهیم مشارکت، پایداری اجتماعی و توسعه پایدار در هم تنیده و با هم می‌تواند

سه هدف را به صورت تلفیقی دنبال می کند:

۱) برآورده شدن نیازهای محلی؛

۲) حفاظت از محیط زیست محلی؛

۳) توانمندسازی جوامع محلی.

برای مشارکت مردم در حفاظت اصولی از محیط زیست نیاز به ترویج و آموزش محیط زیست است. در حفاظت اصولی از محیط زیست یک سری ضروریات وجود دارد که از جمله آن ها می توان به تلفیق دانش محلی و آگاهی های زیست محلی، دسترسی به منابع مالی، دسترسی به فناوری های روزآمد، حمایت دولتی و حمایت خارجی اشاره نمود (جمالی و خسروی پور، ۱۳۹۵).

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع هدف کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی - تحلیلی است. این تحقیق مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای و بررسی های تطبیقی و مصاحبه پیرامون مشارکت جوامع محلی در حفظ گونه در معرض انقراض میش مرغ

در شهرستان بوکان شکل گرفته است. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش کتابخانه ای، بررسی اسنادی و مطالعات میدانی جمع آوری گردیده است. در بخش توصیفی، استفاده از مقالات علمی و پژوهشی، منابع کتابخانه ها، پایگاه های اینترنتی، متون انگلیسی و پایان نامه های مرتبط با موضوع تحقیق از ابزارهای پژوهش بوده است. برای جمع آوری اطلاعات به صورت ترکیبی از روش های پیمایشی و اسنادی - کتابخانه ای استفاده می گردد. در شیوه کتابخانه ای جهت تدوین دیدگاه های نظری و ادبیات موضوع، داده ها در پی جستجوی منابع و مأخذ خارجی و داخلی با استفاده از تکنیک فیش برداری و استخراج محتویات و مطالب از منابع مختلف همچون مقالات، کتب، پایان نامه ها، مجلات و ارگان های مربوط گردآوری شده است و در شیوه پیمایشی نیز جهت تکمیل اطلاعات موجود و تشکیل و تصحیح لایه های اطلاعاتی داده های مورد نظر به صورت پیمایشی به بررسی ویژگی های یک جامعه آماری از طریق مصاحبه عمیق با کارشناسان و جوامع محلی پرداخته شده است. به بررسی ویژگی های یک جامعه آماری از طریق مصاحبه عمیق با کارشناسان و جوامع محلی پرداخته شده است.

عکس: خبرگزاری مهر

بحث و نتیجه گیری

است و اگر این روند ادامه یابد و تهدیدها متوقف نشوند این جمعیت در طی بیست سال آتی دچار انقراض خواهد شد. با مقایسه نمودار احتمال انقراض گونه در ایران با کشور مراکش به بحرانی بودن وضعیت گونه در ایران بیش از پیش می توان پی برد. با توجه به تحلیل صورت گرفته در خصوص جمعیت ایران می توان نتیجه مشابهی را اخذ نمود و در صورتی که اقدامات عاجلی صورت نپذیرد در آینده نه چندان دور باید

باتوجه به اینکه گونه مورد مطالعه در کشور به شدت در معرض انقراض است، باید به بررسی تحقیق های صورت گرفته در رابطه با تحلیل زیست مندی گونه در کشور مراکش و بررسی جمعیت میش مرغ در مراکش پرداخت. در این مطالعه مشخص شد که در هر سال ۱۳ درصد کاهش جمعیت اتفاق می افتد و نرخ رشد هندسی این گونه ۰/۸۷

سالانه ۳/۲۳- درصد کاهش یافته است. این مقدار در چین و بخش اروپایی روسیه (به ترتیب ۸۹ درصد و ۷۲ درصد)، با کاهش قابل توجهی همراه بوده است و این کاهش نیز در پرتغال (۵۰- درصد) و در اسپانیا (۲۸- درصد) برآورد می‌شود. تکرار این تجزیه و تحلیل شامل برآوردهای به‌روز جمعیت ملی از Kessler (۲۰۲۳) باعث کاهش (۲۵-۴۶٪) بین سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۱۹ می‌شود که معادل کاهش سالانه (۲ تا ۴ درصدی) است. در ایران نیز براساس بررسی‌های منظم در طی سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۴، ۶۰ قطعه میش‌مرغ ماده و ۲۰۰-۳۰۰ قطعه میش‌مرغ، زمستان‌گذران را تخمین زده‌اند (Abdulkarimi, 2022)؛ و با این حال، داده‌های منتشر شده حاکی از کاهش شدید نسبت به دهه ۱۹۹۰ است، به طوری که تنها ۴۳ تا ۴۸ قطعه در سال ۲۰۱۱ در ایران باقی‌مانده‌اند (Barati et al., 2015). همچنین براساس گزارشات منتشر شده در سال ۱۴۰۲ تعداد ۲۵ تا ۳۵ قطعه میش‌مرغ در زیستگاه‌های شهر بوکان و سقز باقی‌مانده‌اند و این آمار روند نگران‌کننده‌ای از وضعیت میش‌مرغ را نشان می‌دهد. این کاهش جمعیت نیازمند توجه ویژه مسئولین و جامعه محلی به بحث حفاظت از این گونه در معرض انقراض است. نقش مردم در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت و ارزشیابی هر برنامه حفاظتی اهمیت حیاتی دارد؛ از این رو نظام مدیریتی مناسب برای حفاظت از این عرصه‌ها، بایستی بر مبنای مدیریت مبتنی بر مشارکت جوامع محلی بنا نهاده شود. به بیانی دیگر راهبرد اصلی عملی کردن توسعه پایدار محیط‌زیست در بخش روستایی تأکید بر عواملی داشته که بیش‌تر جنبه مشارکتی با جوامع محلی دارند. مشارکت مفهوم تازه‌ای نبوده و بشر همواره در طول تاریخ زندگی خود برای رفع نیازها و تحقق اهداف و آرمان‌های خود بدان روی آورده است. ولی از نیمه دوم قرن بیستم این مفهوم با نگرشی

شاهد انقراض این گونه باشیم. این پرنده در ایران با ریسک بسیار بالایی از انقراض روبه‌روست، لازم به ذکر است که میش‌مرغ در طبقات تهدید فهرست قرمز اتحادیه جهانی حفاظت در طبقه Endangered قرار می‌گیرد؛ ولی در ایران امکان انقراض آن در مقیاس ملی وجود دارد کما اینکه این گونه در بسیاری از نقاط کشور دچار انقراض محلی شده است؛ به‌عنوان مثال در استان‌های آذربایجان شرقی، همدان (در سال ۱۳۷۲ شانزده قطعه و در سال ۱۳۸۲ تعداد ۲۳ قطعه) و قسمت وسیعی از استان کردستان که سابقه حضور گونه ثبت شده بود، این گونه کاملاً ریشه‌کن شده است (Barati et al., 2015). طبق آخرین برآوردها این پرنده طی سال‌های گذشته به دلیل محدود شدن زیستگاه‌های طبیعی، شکار بی‌رویه و اختلال در مناطق زیست و تخم‌گذاری آن در بسیاری از نقاط دنیا در معرض تهدید انقراض قرار گرفته است. اثرات مستقیم فعالیت‌های کشاورزی در بوکان مربوط به هم‌زمانی سم‌پاشی با خارج شدن جوجه‌ها از تخم و طی مراحل رشد اولیه است که به دلیل تأثیر مستقیم سم روی پرنده باعث از بین رفتن جوجه نوپا می‌شود. از بین رفتن حشرات مورد تغذیه میش‌مرغ در اثر سم‌پاشی نیز اثر غیرمستقیم استفاده از سموم آفت‌کش است. فعالیت کمباین‌های دروکننده غلات که براساس عرف محلی در ساعات شبانگاهی صورت می‌گیرد، موجب از بین رفتن جوجه‌ها می‌شود (نادری، ۱۳۹۸). شواهد قابل توجهی وجود دارد که انحطاط و ناپدید شدن تاریخی این گونه را در بیش‌تر محدوده‌ها زندگی آن مستند می‌کند، با توجه به داده‌هایی که اخیراً توسط Alonso و Palacín (۲۰۲۲) و Kessler (۲۰۲۳) گردآوری شده است، تأیید می‌کند که این کاهش همچنان ادامه دارد. Alonso و Palacín (۲۰۲۲) تخمین زدند که جمعیت جهان بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۸ (۳۰ تا ۳۸ درصد) با نرخ

شکل ۴- پراکنش جهانی میش‌مرغ در چهار دسته (بومی، زادآور، غیر زادآور، مهاجر عبوری) (منبع: سایت پروژه حفاظت مشارکتی میش‌مرغ، ۱۴۰۱)

دسته از مناطق حفاظت شده‌ای که مشارکت مردم بومی در امر حفاظت و بهره‌برداری از موهب طبیعی جلب شده، ثمربخشی مدیریت‌های حفاظتی به‌مراتب از مناطقی که در این امر موفق نبوده‌اند بالاتر است. براساس مطالعاتی که

نو به موضوعی کلیدی در جهت توسعه پایدار جوامع بشری بدل شده است. واقعیت امر این است که امروزه گذر به شیوه مشارکتی در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی و اداره امور، گریزناپذیر و ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا از یک سو

شکل ۵- نمونه‌ای از محصولات تولیدی با محوریت میش مرغ توسط هنرمندان و انجمن‌های محلی (منبع: نگارنده)

بر روی الگوی مدیریت اعمال شده در مناطق حفاظت شده در کشور چین و منطقه جنوب آفریقا انجام شده است، به این نتیجه می‌توان رسید که مناطق حفاظت شده (دولتی) و (خصوصی) اگر به‌صورت ترکیبی (مجموعه‌ای از مدیریت بخش دولتی و بخش خصوصی) و مدیریت مشارکتی اداره شوند، در امر حفاظت و اهداف آن به موفقیت بیشتری دست خواهند یافت. شاید به همین دلیل است که مدیریت مناطق حفاظت شده و حیات‌وحش را یک هنر، علم و فن می‌نامند (مجنونیان، ۱۳۷۸). مناطق حفاظت شده باید با جوامع محلی هم‌زیستی داشته باشند. برای مشارکت مردم در اعمال مدیریت و نظارت پیوسته مناطق و درک عمیق آن‌ها به‌وسیله مردم تلاش زیادی باید صورت گیرد. از جمله

ظرفیت‌ها برای جلب مشارکت و حضور مردم بالا رفته است و از سوی دیگر مسائل پیچیده‌تر از آن هستند که به‌وسیله تعداد معدودی قابل حل باشند. در حقیقت انتظار می‌رود، جهان امروز در پرتو مشارکت فعال تمامی گروه‌ها و اقشار مختلف مردم در جوامع، تنگناهای موجود را پشت سر گذارد که این امر در کشورهای درحال توسعه که نیازمند توسعه سریع و پایدار هستند از اهمیت بیش‌تری برخوردار است. از همین رو قرن جدید را قرن "همیاری و مشارکت" نیز نام نهاده‌اند که آغاز اولین سال آن مصادف با طرح موضوع گفتگوی تمدن‌ها و نویدبخش مشارکت هر چه بیش‌تر ملت‌ها برای تحقق مفهوم توسعه پایدار بوده است (غالمدوست اشکیکی، ۱۳۹۱). تجربه نشان داده است که در آن

شکل ۶- همکاری کشاورزان، دامداران و کمباین‌داران با پروژه حفاظتی مشارکتی میش مرغ (منبع: نگارنده)

دارد که حرکت‌های مشارکتی می‌بایستی برای افراد ذی‌نفع سود و منفعت مساوی در برداشته باشد. با این کار علاوه بر منتفع شدن افراد درگیر در طرح‌های مشارکتی، موجب تقویت بنیه اقتصادی روستا نیز می‌گردد. علاوه بر این، دیدگاه فوق، مشارکت را وسیله‌ای برای انجام دادن کار با کیفیت خوب، بهبودی مداوم و نوآوری می‌داند. از این رو یکی از اقداماتی که در چند سال اخیر توسط انجمن‌های محلی صورت گرفته است، تلاش برای برندسازی میش‌مرغ بوده است به گونه‌ای که اقلام تولیدی هنرمندان این منطقه نمودی از میش‌مرغ بوده و با برپایی نمایشگاه‌هایی در سطح شهرستان، استان و در سطح ملی در صدد معرفی گونه در معرض انقراض میش‌مرغ بوده‌اند. عرضه محصولات مرتبط با میش‌مرغ به نوعی ارزش استفاده تولیدی است (نادری، ۱۳۹۶). گفتگو با کشاورزان، دامداران، کمباین‌داران در نمازهای جمعه و بر سر زمین‌های کشاورزی در خصوص شرایط ویژه میش‌مرغ و لزوم همکاری آنان در طول مدت دروی محصولات که هم‌زمان با فصل تولد جوجه‌های میش‌مرغ است، یکی دیگر از اقداماتی است که توسط انجمن‌های محلی در طول پروژه حفاظت مشارکتی میش‌مرغ انجام شده است که استقبال جامعه محلی را به دنبال داشته است؛ به گونه‌ای که کشاورزان در طول زمان دروی گندم حتی‌الامکان از دروی گندم در شب پرهیز می‌کنند و با نذر گندم برای میش‌مرغ (۱۰۰ مترمربع از گندم برای میش‌مرغ‌ها درو نمی‌شود) در پروژه حفاظتی

فواید مشارکت می‌توان به ایجاد فرصت‌هایی برای ابراز عقیده، پذیرش مسئولیت و مشارکت بیشتر مردم در امور محیط‌زیستی، بالارفتن کیفیت کار و ارتقای کیفیت محیط‌زیست، کاهش اتلاف در منابع انسانی از جمله نمودهای تحقق مشارکت مردم در حفاظت از محیط‌زیست است. با شروع شدن پروژه حفاظتی مشارکتی میش‌مرغ در سال ۱۳۹۹ در شهرستان بوکان با کمک جوامع محلی میزان علاقه‌مندی در عموم مردم در خصوص حفظ این پرنده بسیار بالا رفته است. در سال‌های قبل اداره کل محیط‌زیست استان آذربایجان غربی تبلیغات قابل توجهی برای معرفی گونه داشته است اما با پیشرفت تکنولوژی‌های همگانی و پای کار آمدن انجمن‌های محلی و به‌کارگیری رویکردهای نوین در خصوص معرفی گونه و راهکارهای حفاظت از آن و همچنین استفاده از پتانسیل هنرمندان محلی برای تولید صنایع دستی میش‌مرغ و تبدیل میش‌مرغ به برندی برای این شهرستان و آگاهی مردم باتوجه به مصاحبه‌های صورت گرفته توسط پژوهشگران بسیار بالارفته است. باتوجه به اینکه زندگی جمعی ما انسان‌ها ابعاد گوناگون دارد، می‌توان در هر زمینه از مشارکت خاص آن سخن گفت. از این رو مشارکت فعالیتی است که در ابعاد مختلف قابل انجام است و از مهم‌ترین ابعادی که در مشارکت می‌تواند جایگاه اول را داشته باشد ابعاد اقتصادی مشارکت است. مشارکت از دیدگاه اقتصادی حضور آزادانه انسان در یک فعالیت اقتصادی و مبتنی بر نگرش مادی است. این دیدگاه بر این نکته تأکید

شکل ۷- برگزاری دوره آموزشی برای دانش‌آموزان توسط انجمن‌های محلی و با همکاری اداره محیط‌زیست (منبع: نگارنده)

موفق نخواهد بود. باتوجه به آمار منتشر شده از اداره کل محیطزیست استان آذربایجان غربی از ابتدای شروع پروژه حفاظتی مشارکتی میش مرغ تاکنون جمعیت میش مرغ ها ۳۰ درصد افزایش یافته است که این خود نشان دهنده جایگاه ویژه مشارکت جوامع محلی در حفظ تنوع زیستی و گونه های جانوری است. برای بهبود وضعیت میش مرغ که در معرض انقراض است، پیشنهاد می شود برنامه های آموزشی برای افزایش آگاهی عمومی و مشارکت جوامع محلی، به ویژه کشاورزان و دامداران، اجرا شود تا با تغییر در روش های کشاورزی به حفظ زیستگاه ها کمک کنند. همچنین، همکاری های بین بخش های خصوصی و دولتی برای تقویت منابع مالی و اقدامات حفاظتی و استفاده از تجربیات موفق ضروری است. حمایت از تحقیقات علمی برای درک بهتر نیازهای زیستگاهی و پایش مداوم جمعیت میش مرغ و شناسایی مشکلات جدید از دیگر اقدامات مهم است. توسعه استراتژی های برندینگ و تبلیغات نیز می تواند به جلب توجه عمومی و جذب حمایت های مالی کمک کند. در نهایت، بازنگری و تقویت قوانین حفاظتی مرتبط با شکار و تخریب زیستگاه ها باید با همکاری جوامع محلی انجام شود تا حفاظت مؤثرتری صورت گیرد.

کوهستان، تهران.

منابع

لیرپائی، ل.، عوافی همت، م. و جهانی، ع. (۱۴۰۰). مقدمه ای بر قوم جانورشناسی به عنوان بخشی از دانش سنتی با نمونه هایی از دانش قوم جانورشناسی ساکنان منطقه ی حفاظت شده ی اشترانکوه در استان لرستان. دو فصلنامه دانش های بومی ایران، ۸ (۱۶)، ۳۴۲-۲۹۷.

مجنونیان، ه. (۱۳۷۸). زیستگاه ها و حیات وحش، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست تهران، صفحه ۶۸۸.

نادری، م. (۱۳۹۵). طرح پژوهشی اقدام ملی برای حفاظت از میش مرغ، اداره کل حفاظت از محیط زیست استان آذربایجان غربی.

نادری، م. (۱۳۹۶). تهیه و تدوین دستورالعمل طرح مدیریت و برنامه عمل ملی حفاظت از میش مرغ، معاونت تنوع زیستی سازمان محیط زیست کشور.

نادری، م. (۱۳۹۸). برخی ویژگی های زیست شناختی و بوم شناختی میش مرغ در کشور با تاکید بر وضعیت به شدت بحرانی گونه. فصلنامه زیست شناسی کاربردی، ۳۲ (۱)، ۱۵۹-۱۷۳.

Abdulkarimi, R. A. H. I. M. (2022). The Great Bustard Otis tarda tarda is faced with extinction in Iran. GREAT BUSTARD SPECIAL ISSUE, 14.

Alonso JC, Palacín C. (2022) Alarming decline of the Great Bustard Otis tarda world population over the last two decades. Bird Conserv Int. <https://doi.org/10.1017/s095927092200003x>

Barati, A, R Abdulkarimi & JC Alonso. (2015). Recent status and population decline of the Great Bustard Otis

BirdLife International. (2024) Species factsheet: Otis tarda. Downloaded from <http://datazone.birdlife.org/species/fact>

مشارکتی میش مرغ همراه بوده اند. برگزاری دوره آموزشی برای کودکان و دانش آموزان در خصوص آشنایی با گونه در معرض انقراض میش مرغ در سطح شهرستان بوکان توسط انجمن های محلی و با همکاری اداره محیط زیست بوکان یکی دیگر از اقدامات مؤثری بوده است که در بالابردن سطح آگاهی جامعه محلی بسیار تأثیرگذار بوده است. بدون شک حفظ محیط زیست بدون مشارکت همگانی مردم و بخش خصوصی امکان پذیر نیست. مشارکت اجتماعی یک داد و ستد اجتماعی دوسویه میان مردم است و با قبولاندن اندیشه های مسئولان بالادست تفاوت دارد و زمانی محقق می گردد که بی تفاوتی و بی مسئولیتی جایش را به احساس وابستگی، همسرنوشتی و مسئولیت بدهد. برای موفق بودن فعالیت های مربوط به تنوع زیستی در مقیاس محلی، منطقه ای، ملی و جهانی این فعالیت ها باید مورد پشتیبانی مردمان جهان قرار گیرند. افراد باید آموزش ببینند تا ارزش های بلندمدت تنوع زیستی را برای ادامه بقا تشخیص دهند؛ آن ها باید راه های دیگر استفاده از محیط زیست را بیاموزند که امکان بقا یا کیفیت زندگی قابل قبولی را برایشان ایجاد می کند. پروژه حفاظتی مشارکتی میش مرغ با کمک جوامع محلی می تواند نمونه ای خوبی برای اثبات این ادعا باشد که بدون مشارکت جامعه محلی هیچ پروژه ای

اینفوگرافیک میش مرغ، (۱۴۰۱). پروژه حفاظت مشارکتی میش مرغ با کمک جوامع محلی.

جمالی، ن. و خسروی پور، ب. (۱۳۹۵). نقش جوامع محلی در حفاظت از محیط زیست در راستای دستیابی به توسعه پایدار، دومین همایش ملی مکانیزاسیون و فناوری های نوین در کشاورزی.

رضایی پور، ف. (۱۳۹۲). بومیان و جوامع محلی در اسناد حقوق بین الملل، تهران، مجد.

سایت پروژه حفاظت مشارکتی میش مرغ، <https://greatbustard.ir/about-great-bustard/conservation-history>

شهریاری، آ. و ابوحمزه، ا. (۱۳۸۹). راهکارهای جلب مشارکت مردمی برای حفاظت از محیط زیست، چهارمین همایش و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط زیست، تهران.

عابدی، ا. و خلیل آریا، ع. ر. (۱۳۹۲). بررسی وضعیت میش مرغ در شمال غرب کشور ایران، سومین همایش ملی سلامت، محیط زیست و توسعه پایدار، بندرعباس.

عبدالکریمی، ر. و احمدی، م. (۱۳۸۹). بررسی عوامل تهدیدکننده میش مرغ Great Bustard و راهکارهای امنیتی پرنده در فصل زادآوری در دشت سوتاو حمامیان، همایش ملی تنوع زیستی و تأثیر آن بر کشاورزی و محیط زیست، ارومیه.

غالم دوست اشکیکی، ع. (۱۳۹۱). بررسی نقش اجتماع محلی در حفاظت از تالاب ها (مطالعه موردی تالاب انزلی)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.

گل محمدی، س. و یوسفی، آ. (۱۳۸۸). نقش و مشارکت سازمان های مردم نهاد در توسعه حقوق محیط زیست. فصلنامه علمی ترویجی

sheet/great-bustard-otis-tarda.

del Hoyo, J. Elliot, A. and Sargatal J. (1996) Handbook of the Birds of the World 3. Barcelona: Lynx Edicions. tarda in Iran. Bird Conservation International 25: 377–384.

IUCN. 2024. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2024-1. Available at: www.iucnredlist.org . (Accessed: 07 December 2023)

Kessler, M. and Batbayar, N., eds. 2023. Revised Action Plan for the Great Bustard in Asia. UNEP/CMS/COP14/Doc.28.5.3/Annex .

IUCN Red List Categories and Criteria. (2024). <https://www.iucnredlist.org/resources/categories-and-criteria>

Low, B., Sundaresan, S. R., Fischhoff, I. R., Rubenstein, D. I. (2009) Partnering with Local Communities to Identify Conservation Priorities for Endangered Grevy's Zebra, Biological Conservation, 142, pp. 1548-1555.

Scott, DA. (1971). Preliminary survey of status and distribution of the Great Bustard (*Otis tarda*) in western Iran. Unpublished report. Iran Game & Fish Department, Tehran.

The Role of Local Community Participation in the Conservation of the Great Bustard

Mohammad Mohammadnejad

MSc student in Urban Management, Urmia University

Author E-mail: En.m.mohammadnejad@gmail.com

Abstract

The Great Bustard naturally inhabits arid and semi-arid mountainous regions and is primarily found in Iran's West Azerbaijan (Bukan County) and Kurdistan provinces. This species faces numerous threats, including habitat destruction, illegal hunting, and excessive use of agricultural pesticides, which lead to the loss of chicks and a reduction in food resources. The species is classified as "Endangered" on the International Union for Conservation of Nature (IUCN) Red List. The present study aims to examine the role of local community participation in the conservation of the Great Bustard in Bukan County, utilizing a descriptive-analytical approach. The data for this research were collected through literature reviews, comparative analyses, and interviews.

According to statistics from the West Azerbaijan Department of Environment, since the launch of the participatory conservation project in 2023, the Great Bustard population has increased by 30%, highlighting the significance of community involvement in protecting endangered species. In recent years, local associations, in collaboration with the Bukan Department of Environment, have played a crucial role in raising public awareness, organizing educational workshops, and promoting the Great Bustard as a local symbol.

Furthermore, innovative initiatives such as branding the Great Bustard through local artistic productions and holding exhibitions by these associations have significantly contributed to the conservation of this species. The results of this study indicate that public participation, particularly in decision-making, planning, and monitoring, is key to the success of conservation projects and could serve as a model for protecting other endangered species.

Keywords: Local communities, participation, Great Bustard, Bukan.